

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

УДК 617-053.2(091)(477.74)

DOI 10.32782/2226-2008-2022-3-13

О. О. Лосєв, М. Г. Мельниченко, В. М. Аплевич, Л. Б. Елій, А. А. Квашніна, К. В. Павленко

ВИБРАНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ДИТЯЧОЇ ХІРУРГІЇ ОДЕЩИНИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 617-053.2(091)(477.74)

О. О. Лосєв, М. Г. Мельниченко, В. М. Аплевич, Л. Б. Елій, А. А. Квашніна, К. В. Павленко

ВИБРАНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ДИТЯЧОЇ ХІРУРГІЇ ОДЕЩИНИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

Статтю присвячено історії становлення та розвитку дитячої хірургії на Півдні України. Знання історії своєї спеціальності – один із найважливіших елементів культури та вихованості фахівця.

Особливості хірургії дитячого віку визначили необхідність відокремлення спеціальності, у рамках якої професіонали об'єднують у собі компетенцію педіатрів і хірургів. Так, організаційне становлення дитячої хірургії як самостійної спеціальності в Одесі та Одеській області відбулося в 1937 році, а у 1938 році при кафедрі факультетської хірургії Одеського медичного інституту курс дитячої хірургії було організовано у самостійну кафедру дитячої хірургії. Видатні вчені, які очолювали кафедру дитячої хірургії: Іван Корнман, В'ячеслав Снежков, Семен Баккал, Модест Дмитрієв, Людмила Прокопова, Костянтин Алексюк, Наталя Ніколаєва, Олександр Лосєв. Їхні імена назавжди вписані в історію Одеської школи дитячих хірургів. Це були великі наші попередники, для яких найголовнішим у житті була людяність та життя дитини. Багато їхніх учнів успішно захистили кандидатські і докторські дисертації, стали відомими вченими, керівниками наукових установ, працюють лікарями, а наукова спадщина розвивається і вдосконалюється в роботах наступних поколінь дитячих хірургів.

До 85-річного ювілею колектив кафедри прийшов із новими творчими планами, спрямованими на покращання педагогічної, лікувальної та наукової діяльності.

Ключові слова: історія, дитяча хірургія, Одещина.

UDC 617-053.2(091)(477.74)

O. O. Losyev, M. G. Melnychenko, V. M. Aplevykh, L. B. Eliy, A. A. Kvashnina, K. V. Pavlenko

SOME PAGES OF THE ODESA PEDIATRIC SURGERY HISTORY

Odesa National Medical University, Odesa, Ukraine

The article is devoted to the history of the formation and development of pediatric surgery in the South of Ukraine. Knowledge of the history of one's specialty is one of the most important elements of a specialist's culture and upbringing.

Peculiarities of pediatric surgery determined the need to separate this specialty, in order to combine the competence of pediatricians and surgeons. So, the organizational formation of pediatric surgery as an independent specialty in Odesa and Odesa region took place in 1937, and in 1938, at the Department of Faculty Surgery of the Odesa Medical Institute, the course of pediatric surgery was organized into an independent department. The outstanding scientists who headed this Department are Ivan Kornman, Viacheslav Snezhkov, Semen Bakkaal, Modest Dmitriev, Liudmila Prokopova, Kostiantyn Aleksyuk, Natalia Nikolaieva, Oleksandr Losiev. Their names are forever inscribed into the history of the Odesa School of Pediatric Surgeons. They are our great predecessors, the most important thing in their life was humanity and the life of a child. Many of their students successfully defended their candidate and doctoral dissertations, became famous scientists, heads of scientific institutions. They work as doctors, and the scientific legacy is developing and improving in the work of the next generations of pediatric surgeons.

The staff of the Department came up to the 85th anniversary with new creative plans aimed at improving pedagogical, medical and scientific activities.

Key words: history, pediatric surgery, Odesa.

Особливості хірургії дитячого віку визначили необхідність відокремлення спеціальності, у рамках якої професіонали об'єднують у собі компетенцію педіатрів і хірургів. Спільні дослідження морфологів, фізіологів, хірургів і педіатрів довели, що дитячий організм дозріває, зростає та розвивається за умов морфофункціональної незрілості, особливості якої слід брати до уваги під час надання хірургічної допомоги дитині.

Великий внесок у цю справу зробив М.І. Пирогов, який на заморожених трупах вивчав топографо-анатомічні особливості не тільки дорослих, але й дітей різ-

ного віку. Тільки після цього він здійснив понад 200 хірургічних втручань у разі різних захворювань у дітей.

Розвивали дитячу хірургію і загальні хірурги та педіатри медичного факультету Новоросійського університету. В 1904 р. була відкрита перша кафедра педіатрії, яку очолив проф. В.Ф. Якубович. Він організував амбулаторний прийом хворих дітей, вивчав структуру дитячої смертності і захворюваності, серед яких переважали діти з природженими вадами розвитку та хірургічними захворюваннями.

Хірургічну допомогу дітям значний час надавали у відділеннях для дорослих. Хірургічні втручання відбувалися рідко і лише такі, що потребували небагато

© О. О. Лосєв, М. Г. Мельниченко та ін., 2022

часу, були технічно простими. Ця особливість була зумовлена насамперед відсутністю знеболювальних засобів, асептиків й антисептиків. Пізніше хірургічні втручання у дітей проводили тільки після шестирічного віку у зв'язку з численними ускладненнями від наркозу та карболової пов'язки.

Організаційне становлення дитячої хірургії як самостійної дисципліни в Одесі та Одеській області відбулося в 1937 р. на базі збудованої міської дитячої лікарні (Слобідка) з хірургічним відділенням на 30 ліжок, на яких здійснювалося лікування планових хірургічних хворих віком від 0 до 14 років.

У 1938 р. при кафедрі факультетської хірургії Одеського медичного інституту курс дитячої хірургії було організовано у самостійну кафедру дитячої хірургії. Кафедру очолив випускник Новоросійського університету 1906 р. Іван Євгенович Корнман (рис. 1).

Іван Євгенійович Корнман (1882–1944) закінчив медичний факультет Новоросійського університету в 1906 р. З 1907 по 1910 рр. – в.о. асистента хірургічної госпітальної клініки. У 1911–1915 рр. – помічник проректора при кафедрі патологічної анатомії.

У 1913 р. захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему: «Гемангіоми». Автор 40 наукових робіт, у тому числі великої монографії «Гемангіоми». З 1915 по 1920 рр. – приват-доцент, старший асистент цієї ж кафедри. З 1920 по 1931 рр. завідував кафедрою загальної хірургії. У 1923–1925 рр. – декан факультету Одеського медичного інституту, а з 1926 по 1931 рр. – проректор по учбовій роботі ОМІ. Кафедру хірургії дитячого віку І.Є. Корнман очолив у 1938–1944 рр. В 30-і рр. був репресований, але потім звільнений і продовжив роботу в Одеському медінституті. З початком Великої Вітчизняної війни лікарню було зруйновано, кафедру закрито.

Після війни в 1946 р. кафедру знову було відкрито. У цей період до 1950 р. її очолював професор В.П. Снежков, отоларинголог за фахом (рис. 2). В'ячеслав Павлович Снежков (1882–1959) закінчив медичний факультет Новоросійського університету в 1908 р. З 1909 по 1911 рр. працював понадштатним лаборантом при університетській кафедрі хірургічної патології, а з 1911 по 1915 рр. – штатним лаборантом при цій же кафедрі. З 1915 по 1923 рр. – асистент у клініці, а з 1923 по 1932 рр. – доцент.

У 1932–1941 рр. працював асистентом хірургічної пропедевтичної клініки Одеського медичного інституту. У 1944 р. виконував обов'язки завідуючого кафедрою загальної хірургії. В 1945 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора медичних наук на тему: «Клініка слинноракової хвороби». У 1946 р. присвоєне вчене звання професора по кафедрі дитячої хірургії, якою він завідував в 1946–1950 рр. Автор 19 наукових публікацій, у т. ч. монографії «Клініка слинноракової хвороби», яка є опублікованою дисертаційною роботою, і підручника «Десмургія» (Київ, 1950), який кілька разів перевидавався.

Від 1951 до 1952 р. кафедрою керував проф. Семен Абрамович Баккал, переведений з кафедри загальної хірургії, відомий своїми працями з дезінфікуючих засо-

Рис. 1. Іван Євгенович Корнман (1882–1944)

Рис. 2. В'ячеслав Павлович Снежков (1882–1959)

бів на ґрунті анілінових барвників та дослідженнями з тканинної терапії (рис. 3).

Семен Абрамович Баккал (1888–1957) закінчив медичний факультет Новоросійського університету в Одесі в 1914 р. Учасник Першої світової війни, лікар військового госпіталю. З 1921 по 1941 рр. працював в Одеському медичному інституті ординатором, був аспірантом, асистентом хірургічної клініки. У роки Великої Вітчизняної війни працював хірургом у госпіталях (у Сталінграді, Ташкенті). У 1943 р. призначений професором факультетської хірургічної клініки Казахського медичного інституту (Алма-Ата). В 1937 р. захистив дисертацію на здобуття вченого

Рис. 3. Семен Абрамович Баккал (1888–1957)

Рис. 4. Модест Львович Дмитрієв (1909–1974)

ступеня доктора медичних наук на тему: «Застосування анілінових фарб діамантової і малахітової зелені як дезінфікуючих засобів у хірургії». В 1939 р. йому присуджено вчений ступінь доктора медичних наук, у 1946 р. затверджений професором кафедри загальної хірургії. Автор більше 20 опублікованих наукових робіт, присвячених двом питанням хірургії: використанню анілінових фарб як дезінфікуючих засобів і застосуванню тканинної терапії за методом академіка В.П. Філатова у разі спонтанної гангрени, післяопікових стриктур стравоходу та ін. Мав державні нагороди: орден Червоної Зірки, медалі «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» і «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». С.А. Баккал завідував кафедрою загальної хірургії з 1948 по 1951 рр. і кафедрою хірургії дитячого віку з 1951 по 1953 рр.

Переломним моментом у розвитку дитячої хірургії Одещини став прихід на кафедру заслуженого діяча науки і техніки України проф. Модеста Львовича Дмитрієва – основоположника одеської школи дитячих хірургів. Очолювана ним кафедра (1953–1974) стала одним із провідних центрів в Україні.

Модест Львович Дмитрієв пройшов великий і складний життєвий шлях. Народився 15 лютого 1909 р. у Ташкенті у сім'ї робітника. Рано лишився матері, залишившись з батьком і двома братами. У 14 років він почав працювати рознощиком, а потім палітурником у друкарні. Допитливий розум, прекрасна пам'ять, здатність і бажання вчитися були помічені і М.Л. Дмитрієва направляють на робітфак, після закінчення якого в 1927 р. він вступає на медичний факультет Середньоазіатського університету, поєднуючи навчання з роботою. Він влаштовується препараторм на кафедру гістології, а через рік, відзначивши підвищений інтерес до предмета і схильність до наукових досліджень, Модеста Львовича зараховують лаборантом кафедри. До моменту закінчення ним університету

(1931 р.) у країні лютували епідемії інфекційних хвороб, і молодого лікаря направляють завідувачем райздороввідділу Кизил-Аякського району Туркменської РСР, а через рік лікарем беруть до армії.

З 1933 по 1935 гг. – аспірант, а в 1936–1937 рр. – асистент кафедри загальної хірургії Ташкентського медичного інституту. З 1937 р. – на Далекому Сході був партійним працівником, а потім завідувачим хірургічним і ортопедо-травматологічним відділенням у залізничній лікарні м. Ворошилова-Усурійського. В 1937 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «Дія лізатів на регенерацію кісткової тканини при переломах». У 1939–1943 гг. – директор Хабаровського медичного інституту і доцент кафедри шпитальної хірургії по курсу ортопедії і травматології. В 1945 р. направлений на роботу в Одесу завідувачим обласним відділом охорони здоров'я; за сумісництвом – доцент по кафедрі ортопедії і травматології в медичному інституті. З 1946 по 1950 рр. – заступник голови Одеської обласної Ради депутатів трудящих.

У 1952 р. успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора медичних наук на тему: «Роль м'язової тканини при кісткоутворювальному процесі». Після захисту М.Л. Дмитрієв обіймає посаду заступника директора по учбовій і науковій роботі, а в 1953 р. його вибирають на посаду завідувача кафедри хірургії і ортопедії дитячого віку і стверджують у званні професора (1953–1974 рр.). Кафедру, що тільки почала функціонувати після війни, потрібно було створювати практично наново. Не було навчальних посібників, інструментів, бракувало кадрів, ліжковий фонд становив 40 ліжок. Нагороджений орденами та медалями. Автор більше 80 наукових робіт, з них 2 монографій. Всі його організаційні, наукові та лікувальні можливості були спрямовані на розробку найактуальніших проблем дитячої хірургії. Професор М.Л. Дмитрієв був талановитим організатором. Порівнявши показники лікування гострого апендициту у стаціонарах

для дорослих з наданням допомоги в дитячій лікарні (дисертація Л.В. Прокопової, В.С. Топузова), тактику й методи лікування ушкоджень опорно-рухового апарату (дисертації А.І. Чанг, М.В. Сушкова), він науково обґрунтував необхідність зосередження всіх видів хірургічної допомоги в умовах дитячого закладу і в 1955 році одне з педіатричних відділень міської дитячої лікарні було перепрофільоване в хірургічне.

Завдяки наполегливості професора М.Л. Дмитрієва надалі хірургічна клініка була розширена до 160 ліжок, на яких було організовано 4 спеціалізованих відділення, де проводилася корекція природжених і придбаних вад розвитку, лікування ушкоджень і захворювань органів грудної і черевної порожнини, заочеревинного простору, опорно-рухового апарату. На початку 60-х років у дитячих поліклініках міста були створені кабінети дитячих хірургів, у 70-х – у містах області. Був відкритий обласний травматологічний пункт, а в районах області введено посади дитячих хірургів або відповідальних за надання невідкладної хірургічної допомоги дітям.

З великим ентузіазмом і властивим йому талантом Модест Львович взявся за організацію і оснащення кафедри, підбір і підготовку співробітників, навчально-методичну роботу. Будучи вимогливим до себе, з одного боку, а з іншого – прекрасно володіючи лекторською майстерністю, він незабаром завоював загальну увагу і любов студентів. На кафедрі появилися клінічні ординатори, аспіранти, було створено експериментальне відділення, де молоді вчені разом із завідувачем кафедри відточували хірургічні прийоми, а кожна дисертація обґрунтовувалася серйозними експериментальними дослідженнями.

Одночасно велася велика робота з розширення ліжкового фонду, будівництва нового корпусу, спеціалізованих відділень. Кипуча енергія, виняткова працьовитість, цілеспрямованість у поєднанні з високою вимогливістю до себе і оточуючих сприяли швидкому росту авторитету молодого завідувача кафедри.

Очолоючи кафедру хірургії та ортопедії дитячого віку у 1953–1974 рр., з. д. н. т. УРСР проф. М.Л. Дмитрієв визначив головні наукові напрями діяльності кафедри: розробку ощадливих підходів, вивчення регенерації тканин. Широке загальнобіологічне мислення поряд з опануванням теоретичних дисциплін дозволили Модесту Львовичу глибоко проникнути в теоретичні основи регенерації кісткової тканини і на цій основі розробити ощадливі методи лікування деяких ортопедичних і травматологічних патологій. Особливого значення набула експериментально і клінічно обґрунтована та запропонована ним методика біологічної підготовки аутоспонгіози, що дозволило значно покращити результати хірургічного лікування дітей із дефектами кісткової тканини. Одночасно проводилися експериментальні дослідження, вивчалися питання сумісності тканин, відроблялися технічні прийоми, підбір донора з пересадки кінцівки. Проте такій ідеї не судилося було здійснитися на цьому етапі розвитку медичної науки. Думки ці не покидали М.Л. Дмитрієва до кінця його життя. Ця проблема розвинута в докторській дисертації Л.В. Прокопової. Застосування

біологічно підготовленої аутоспонгіози в комбінації з кортикальними алотрансплантатами за ефективністю можна порівняти з аутопластикою, про що йдеться в монографії М.Л. Дмитрієва, Л.В. Прокопової (1974).

Методика кісткової пластики отримала широке поширення під час лікування псевдосуглобів і дефектів кісток як у Радянському Союзі, так і за кордоном. З матеріалами цих досліджень він виступав на конгресах у Нью-Йорку, Брюсселі (1960 р.), Варні (1970 р.), Сегеді (1972 р.), опублікував монографію «Кістково-пластичні операції у дітей» (1970 р.).

Успішно розроблялися на кафедрі методи ощадливого лікування гострого остеомієліту із застосуванням внутрішньо вогнищевої антибіотикотерапії (дисертація К.П. Алексюка), профілактика та лікування спайкової непрохідності (докторська дисертація В.С. Топузова). У 1973 р. вийшли монографії «Нариси гнійної хірургії у дітей» (М.Л. Дмитрієв, Л.В. Прокопова), «Травматологія дитячого віку» (Г.А. Баїров, М.Л. Дмитрієв).

Під керівництвом проф. М.Л. Дмитрієва було виконано 4 докторські дисертації (К.Г. Тагібеков, Л.В. Прокопова, В.С. Топузов, І.В. Кравченко) та 20 кандидатських дисертацій, написано 4 монографії («Дія лізатів на регенерацію кісткової тканини», «Травматологія дитячого віку», «Нариси гнійної хірургії у дітей», «Кістково-пластичні операції у дітей») та більш як 100 наукових статей.

Будучи талановитим організатором, М.Л. Дмитрієв був ініціатором і організатором проведення в Одесі Першої Української конференції (1960 р.), Всесоюзної студентської конференції (1964 р.), активним учасником всесоюзних з'їздів і конференцій, членом президії і правління Українського наукового товариства ортопедів-травматологів, заступником голови Обласного наукового товариства ортопедів-травматологів, членом редакційних рад республіканських хірургічних журналів, брав активну участь у роботі міжнародних конгресів у Чехословаччині, Угорщині, США, Австрії і т.п.

У 1971 р. професорові М.Л. Дмитрієву присвоїли звання заслуженого діяча науки УРСР. За заслуги в науковій, організаторській, педагогічній, лікарській і громадській діяльності М.Л. Дмитрієв був нагороджений орденами і багатьма медалями. Його по праву можна вважати основоположником одеської школи дитячих хірургів. Багато учнів М.Л. Дмитрієва стали відомими вченими, керівниками наукових закладів, а його наукова спадщина розвивається і удосконалюється в роботах його учнів.

У 1974 р. кафедру очолила професор Л.В. Прокопова (1928–2019) – учениця проф. М.Л. Дмитрієва, яка продовжила визначену спрямованість щодо діяльності кафедри і розробила новий напрям – використання фізичних факторів у лікуванні хірургічної, ортопедичної та травматологічної патології.

Людмила Василівна завідувала кафедрою хірургії дитячого віку в 1974–1991 рр. Закінчила педіатричний факультет Одеського медичного інституту в 1954 р. Спочатку працювала старшим лаборантом, а з 1956 р. – аспірант кафедри хірургії дитячого віку ОМІ. З 1959 по 1974 гг. – асистент, доцент і професор цієї ж кафедри. З 1983 р. – декан педіатричного факультету.

Рис. 5. Людмила Васи́лівна Прокопова (1928–2019)

У 1959 р. захистила кандидатську дисертацію на тему: «Гострий апендицит у дітей». У 1969 р. присвоєний вчений ступінь доктора медичних наук після захисту дисертації на тему: «Комбінована кісткова пластика при лікуванні псевдосуглобів і дефектів довгих трубчастих кісток у дітей», а в 1970 р. затверджена в ученому званні професора по кафедрі хірургії і ортопедії дитячого віку. Автор близько 150 наукових робіт, співавтор 3 монографій: «Нариси гнійної хірургії у дітей» (1973), «Кістковопластичні операції у дітей» (1974), «Лікування остеомієліту у дітей» (1979). Володар 12 свідчень про винахід. Нагороджена орденом «Знак Пошани», медаллю «За доблесну працю». Під керівництвом Л.В. Прокопової було виконано 2 докторські (Н.Г. Ніколаєва, О.О. Лосев) та 12 кандидатських дисертацій.

Широкого визнання набула запропонована нею методика комбінованої кісткової пластики, а також нові варіанти втручань на грудній клітці, при остеомієліті та пухлинах.

Наукова спрямованість досліджень полягала в подальшому удосконаленні лікування природжених вад розвитку опорно-рухового апарату, гострого та хронічного остеомієліту (дисертація Н.Г. Ніколаєвої, Т.Л. Бугайової, І.А. Зуя, М.К. Малярчука).

Запропоновано ощадливий підхід до закритого зрошування плевральної порожнини, застосування гелій-неонового опромінення, гнотобіологічної ізоляції у лікуванні деструктивних пневмоній (кандидатська й докторська дисертації О.О. Лосева). Розроблено ефективні та ощадливі методи лікування гнійно-септичних захворювань новонароджених (дисертації В.А. Мельниченко, П.Х. Кокенські). Запропоновано оригінальні методи шкірної автопластики у разі великих гемангіом (дисертації Л.Е. Головатюк, А.І. Чанг), множинних та ускладнених форм ехінокозу (В.А. Мельниченко).

У 1979 р. надрукована монографія «Лікування остеомієліту у дітей» (Л.В. Прокопова, К.П. Алексюк), запропоновані оригінальні фрези для ощад-

ливої трепанації кісток (К.П. Алексюк), хірургічні втручання у разі епі- та діафізарних дефектів кісток після остеомієліту (Л.В. Прокопова), внутрішньотканинний електрофорез і метод пластики остеомієлітичних порожнин аутоспонгіозою з кістковим мозком (Н.Г. Ніколаєва). Актуальність розроблених питань підтверджена 9 авторськими свідоцтвами на винахід.

З 1994 р. по 2004 р. кафедрою керувала професор Н.Г. Ніколаєва – учениця Л.В. Прокопової. Співробітники кафедри продовжують працювати в напрямках ощадливого підходу до лікування дітей. Організаційну, лікувальну й консультативну роботу Н.Г. Ніколаєва поєднує із науковою діяльністю. На найбільшу увагу заслуговують розробки Н.Г. Ніколаєвої щодо управління ростом та регенерацією тканин. Нового втілення набула дистракційна методика, яка застосовується у разі вад розвитку кінцівок і усіх патологій кісток, природжених і набутих дефектів покривних тканин (І.М. Кисилевич, О.В. Годлевська, О.В. Карабенюк, Е.О. Станко), у лікуванні гнійно-запальних захворювань із застосуванням локальної гіпербаричної оксигенації та лазерної терапії широкого спектра (М.Г. Мельниченко, О.В. Карабенюк, М.К. Малярчук).

Під її керівництвом розробляються можливості застосування фотомодифікованого кісткового мозку, вуглекислотного лазерного випромінювання. Методика ощадливого підходу і радикальності хірургічного втручання у разі лікування доброякісних пухлин була провідною у докторській дисертації Н.Г. Ніколаєвої (1991). Ця методика передбачає термічну СО₂-лазерну обробку кісткових стінок і заміщення дефектів алотрансплантами й фотомодифікованим кістковим мозком.

Прихильник ощадливої тактики в дитячій хірургії, професор Н.Г. Ніколаєва продовжила розроблення зберігальних методів і підходів, визначила новий напрям наукових досліджень – використання природних та преформованих фізичних чинників для лікування хірургічної, ортопедичної та травматологічної патології. Найбільш значущі й глибокі дослідження були присвячені актуальнішим проблемам педіатричної хірургії – хірургічним лікуванням пухлин та пухлиноподібних уражень кісток у дітей. Більшість цих досліджень випереджала свій час і багато в чому визначила напрями розвитку педіатричної науки та практики в Україні. На основі піонерських досліджень щодо кісткової пластики Наталя Григорівна сформулювала концепцію збереженого підходу до ураженого сегменту завдяки трансплантації УФ-опроміненого аутологічного кісткового мозку. Крім того, дослідження Н.Г. Ніколаєвої присвячені ефективним підходам у лікуванні гнійно-септичних захворювань у дітей і ортопедо-травматологічної патології на основі використання преформованих фізичних феноменів. Це дозволило у подальшому розробити під її керівництвом диференційовані підходи до лікувальної тактики, реабілітаційних заходів та профілактики ускладнень. За час роботи на кафедрі вона навчила не одне покоління студентів і молодих дитячих хірургів, лекції й заняття професора завжди високо конструктивні, відрізняються ясністю й докладністю.

Рис. 6. Ніколаєва Наталя Григорівна (1954)

Наталя Григорівна Ніколаєва народилася 28 лютого 1954 року у м. Одеса. Після закінчення середньої школи у 1971 році вступила в Одеський медичний інститут на педіатричний факультет, який закінчила з відмінністю у 1977 році. Студенткою була активним учасником наукового студентського гуртка на кафедрі хірургії та ортопедії дитячого віку і після закінчення інституту була зарахована у клінінординатуру на кафедру. Після закінчення клінінординатури в 1979 році залишилася працювати асистентом кафедри хірургії та ортопедії дитячого віку, де пройшла творчий шлях до професора. В 1984 році захистила кандидатську дисертацію за темою «Аутопластика підготовленої спонгіозою з кістковим мозком у комплексному лікуванні хронічного остеомієліту у дітей». У період виконання наукових досліджень Н.Г. Ніколаєва отримала 2 авторських свідоцтва на винахід, бронзову медаль ВДНГ за «Спосіб лікування хронічного остеомієліту». Н.Г. Ніколаєва продовжила наукові дослідження своїх учителів і у 1991 році захистила докторську дисертацію за темою «Комплексне хірургічне лікування доброякісних пухлин та пухлиноподібних уражень кісток у дітей з використанням вуглекислотного лазерного та ультрафіолетового інтегрального випромінювання». З 1994 року Н.Г. Ніколаєва очолила кафедру хірургії, ортопедії та травматології дитячого віку. У 1995 році отримала почесне звання «Винахідник СРСР». З 1997 року увійшла до складу Правління республіканського наукового товариства ортопедів-травматологів. У 1998 році затверджена в ученому званні професора кафедри хірургії, ортопедії та травматології дитячого віку.

Серед більше 30 винаходів Н.Г. Ніколаєвої широку популярність одержали трансплантація фотомодифікованого кісткового мозку у разі доброякісних пухлин і пухлиноподібних уражень кісток, хронічного остеомієліту; розробка методів комбінованого distraкційного лікування вроджених і придбаних вад кінцівок; комбінованого етапного лікування остеохондропатій різної локалізації й наслідків травм великих суглобів.

Рис. 7. Лосєв Олександр Олександрович (1948)

Професор Н.Г. Ніколаєва вибрана “Business Women – 2000, 2002”, номінант на міжнародне звання “Great Women of the 21st century”. Вона опублікувала понад 300 робіт з різних розділів дитячої хірургії, 5 навчальних посібників. Під її керівництвом захищені 7 кандидатських та одна докторська дисертація. Учні Наталі Григорівни працюють у відділеннях і центрах дитячої хірургії не тільки в Україні, але й за її межами.

У наступний час кафедру дитячої хірургії очолює доктор медичних наук професор О.О. Лосєв.

Олександр Олександрович Лосєв народився 16 лютого 1948 р. у родині військовослужбовця. У 1966 р. вступив у Одеський медичний інститут ім. М.І. Пирогова, а у 1972 р. з відмінністю закінчив його за фахом «Педіатрія». З 1972 по 1974 рр. працював дитячим хірургом у міській дитячій лікарні № 1 м. Одеса. У 1974 р. вибраний на посаду асистента кафедри хірургії і ортопедії дитячого віку Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова.

Працюючи асистентом кафедри, Олександр Олександрович багато часу приділяв питанням діагностики та лікування важких дітей із септичними хірургічними захворюваннями. Після проходження стажування у торакальному відділенні клінічної лікарні ім. Н.Ф. Філатова (м. Москва) О.О. Лосєв почав досліджувати складний напрям гнійно-септичної хірургії – деструктивні пневмонії у дітей. Під час цієї роботи провів багато експериментальних досліджень на тваринах, розробив цікаві новаторські методики місцевого лікування деструктивних пошкоджень легень у дітей. Результатом наукових досліджень асистента О.О. Лосєва у 1982 році був захист кандидатської дисертації за темою «Методи місцевого лікування бактеріальної пневмонії у дітей на стадіях інфільтрації і плевральних ускладнень» у м. Київ.

З 1987 по 1997 рр. О.О. Лосєв вибрав посаду доцента кафедри хірургії і ортопедії дитячого віку Одеського

медичного інституту ім. М.І. Пирогова, а в 1992 р. захистив докторську дисертацію «Використання лазерного випромінювання і керованого абактеріального середовища в комплексному лікуванні бактеріальної деструкції легенів у дітей».

У 1994 р. пройшов стажування протягом 1 міс. у м. Вашингтон (США).

У 1995 р. О.О. Лосев був призначений завідувачем кафедри хірургії, ортопедії та травматології дитячого віку факультету удосконалення лікарів. У 2000 р. вибраний на посаду завідувача кафедри госпітальної дитячої хірургії, а з 2004 р. є завідувачем кафедри дитячої хірургії.

З 2001 став Членом Асоціації дитячих хірургів Росії та Членом Європейської Асоціації Ендоскопічних Хірургів, а з 2002 р. є Лауреатом Муніципальної акції «Одесит Року» з врученням почесного знаку «Кришталева перлина». Молодий вчений продовжив роботу над проблемою ощадливого лікування гнійно-септичних ускладнень деструктивних пневмоній у дітей, розробив зручні та ефективні фігурні дренажі для дренирування різних форм плевральних ускладнень. Розробив та запропонував використання внутрішньовогнищевих методик преформованих фізичних чинників.

У 1992 р. О.О. Лосев успішно захистив докторську дисертацію у 2-му МОЛДМІ ім. М.І. Пирогова м. Москва «Використання лазерного випромінювання і керованого абактеріального середовища в комплексному лікуванні бактеріальної деструкції легенів у дітей». У 1994–95 рр. пройшов стажування в університетських клініках США, Італії, Словачії.

У 1995 р. О.О. Лосев був призначений завідувачем кафедри хірургії, ортопедії та травматології дитячого віку факультету удосконалення лікарів. У зв'язку із закриттям факультету удосконалення лікарів у 1997 р. переведений на посаду професора кафедри хірургії, ортопедії та травматології дитячого віку Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова. Вчене звання професора Олександр Олександровичу присуджено у 1999 році.

У 2000 р. вибраний на посаду завідувача кафедри госпітальної дитячої хірургії, а з 2004 р. є завідувачем кафедри дитячої хірургії Одеського національного медичного університету. У 2001 року отримав Почесний приз «Золотий скальпель Одеси».

Під керівництвом О.О. Лосева захищено 5 кандидатських дисертацій, він є автором більше 150 наукових робіт, 7 монографій.

Багатопрофільність клінічної бази визначає широкий діапазон роботи, яку проводять співробітники клініки. Це хірургічні втручання у разі вроджених і придбаних вад розвитку, пухлиноподібних поразок і пухлин, ушкоджень різної локалізації і гнійно-запальних захворювань усіх органів і систем у дітей від першого дня життя до 18 років. Запроваджено ендоскопічні, сонографічні, експрес-діагностичні методики досліджень; розробляються нові підходи в ортопедії, онкології, урології, неонатології, торакальній, абдомінальній та гнійній хірургії.

Співробітники розробляють нові підходи в хірургії, в т.ч. новонароджених, з використанням сучасних методів досліджень і способів лікування. Пріоритет віддається ощадливій тактиці лікування.

Загалом, за 85 років діяльності співробітниками кафедри захищено 10 докторських і 45 кандидатських дисертацій, видано більше 1000 наукових статей, отримано 45 патентів на винаходи. Більше 10 000 педіатрів і 17 000 випускників лікувального факультету перейняли особливостями педіатричної хірургії як дисципліни і спеціальності, опанували необхідні навички під керівництвом таких прекрасних педагогів, як проф. М.Л. Дмитрієв, проф. Л.В. Прокопова, проф. В.С. Топузов, проф. О.О. Лосев, проф. Н.Г. Ніколаєва, доценти А.А. Циома, К.П. Алексюк та ін. Сотні тисяч маленьких пацієнтів отримали висококваліфіковану консультативну і лікувальну допомогу.

До 85-річного ювілею колектив кафедри прийшов із новими творчими планами, спрямованими на покращання педагогічної, лікувальної та наукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zaporozhan VN, Kresyun VI, Handrykova GI. Professor of Odessa National Medical University (1900–2015). Biographical dictionary. Odessa: ONMedU, 2016;320 (in Ukrainian).
2. Babii IL, Bazhora YI, Geshelin SO. et al. Odessa Medical University. 1900–2000. Odessa: Odessa. state honey. University, 2000;199 (in Ukrainian).
3. Zaporozhan VN, Chuev PN, Ratovsky II, Kurako YuL, Makulkin RF, Danylenko AI. Essays on the history of health care of Odessa for its 200th anniversary. Odessa: Chernomor'ye, 1994;192 (in Ukrainian).
4. Tolstanov OK, Voronenko YuV, Rybalchenko VF and others. History of pediatric surgery in Ukraine: study guide. Ternopil: TDMU, 2012;432 (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 10.12.2022 р.

Прийнята до друку 23.12.2022 р.